

שירים

גונדולה שיפר
ורדה ברגר
רוני סומק
איתי וויצמן
אלי שמש
בטי סלמון
תמיר בר
טל גביש
אבי לויתן
ניר מעיין
חנה סקרה
אריק חבי"ף
רינה גינסור
יואב ורדי
רונית יצחקי

רצונות

שלמה בן בסה על מבעד לעצב השקוף מאת יעל רן,
ועל המדרגות ברחו מהבית מאת חוה ניסימוב
רוני סומק על זיפים מאת רינו צרור
עדי טננבוים דקל על חלאות יקרות לליבנו מאת ריטה קוגן,
ועל אספן התקוות מאת אביגיל ג'ונסון
יובל גלעד על אפלה בחיי מאת עמוס אדל הייט
נועם ויסמן על סוס לראש מאת רומי גנן
יוסי ברנע על עלייתו ונפילתו של משטר האיתולות מאת עוזי רבי
דינה פון שורצה על הבלוז האחרון מאת משה ב. יצחקי
אורית צמח על חוף הדתיים מאת דורי מנור
דורית זילברמן על ללכת למקום אחר מאת אביחי קמחי
מאיה בז'רנו על השתיקה של אמא מאת מיכל גוברין
משה גרנות על 80 שירים לאהובה מאת גר קינר קסינגר
מרדכי קטן על לקשינב מאת צבי ג'וי זוקובסקי

מאמרים

אסתי אדיבי שושן על ספרו החדש של דויד גרוסמן
עופר חן, על הסיפור 'אכזבה' של תומאס מאן
אלכס גורדון, היהודי הגולה, יוזף רות
ניק קושניר, מיתולוגיה של הגוף, בעקבות ברונז שולץ

סיפורים

אברהם אלישמע, האישה שנבחה באוטובוס; הר תבור,
מצרפתית: רמה איילון
רולי אריאלי צור, הדרך הטובה ביותר
נמרוד מישורי, אחת, שתיים, שלוש, ארבע, סיפור אמריקאי

מדורים

עידן בריי, קצה מערב, ז'וזה טולנטינו מנדוסה
רפי וייכרט, מאות, פסל
יואב איתמר, תפארת הפתיחה - על 'תקוות חוט השני', של נילי ארד
אילן ברקוביץ', שירת ישראל, הדס גלעד, 'גב אל גב'
צביקה שטרנפלד, הפינה הצרפתית, פטריס דה לה טור דו פן
חגית גרוסמן, 'משהו חייב לקרות הלילה', שיחה עם מאיה בן ארי

תרגומים

אלכסנדר שפיגלבלט, מיידיש: רבקה בסמן בן חיים
רוקה דלטון, לעברית: ערן צלגוב
אדי קריסט, מרומנית: קורנל לוסטיג
אנדריה רדולוביץ', תרגם מנחם מ. פאלק
חסנאל עבדוללה, תרגם אמיר אור, בשינוי (מבנגלית)
ג'יטירמוי דאטה, פורנימה ראי והמשורר
לואיס זוקופסק, מאנגלית: רוברט וייטהיל-בשן

בשער: "1.2.3.4 סיפור אמריקאי" (עמ' 60)

Iton 77

Literary Magazine

First Editor: Jacob Besser
Editors: Amit Israeli Gilad,
Michael Besser
Editorial Board: Rony Someck,
Rafi Weichert, Yael Boneh
Levy, Tamar Mishmar, Shiraz
Kalir, Yuval Paz, Dorit Peleg,
Oded Peled, Shalom Ratzabi,
Idan Barir, Gilad Hay.

50 נה

גליון 450 • אב-אלול תשפ"ו • אוגוסט-ספטמבר 2026

בתמיכת: משרד התרבות והספורט, מינהל התרבות

עיריית תל-אביב יפו - האגף לאמנויות

המו"ל: אגודת סופרים ואמנים לקידום הספרות והתרבות
עמותה מס' 580073575 253X ISSN-1565

77iton@gmail.com

www.iton77.com

טל': 03 5618271 ת"ד 51208 ת"א 67137

עיתון 77

כתב עת לספרות ולתרבות

העורך המייסד: יעקב בסר ז"ל
עורכים: מיכאל בסר, עמית ישראלי-גלעד
מנכ"ל: אדם פרנס
חברי המערכת: רוני סומק, רפי וייכרט,
יעל בונה-לוי, תמר משמר, שירז קליר,
יובל פז, דורית פלג, עורד פלד, שלום
רצבי, עידן בריי, גלעד חי

הגליון הזה

גונדולה שיפר

יִמְבִּמְכֶּם

לְכִי לָךְ אָמַר אֶז
הַמִּצֵּפֶן הַפְּנִימִי
שֶׁרֶק לְאַחֲרוֹנָה הַתַּחֲלִיתִי
לְחוּשׁ אוֹתוֹ, לְהַקְשִׁיב לוֹ
מוֹשֵׁךְ אוֹתִי
מְדַבֵּר אֵלַי
עִם הַקֶּרַע שְׁלוֹ בְּלִשׁוֹן אַחֶרֶת
שֶׁמִּנְפֶּנֶת בְּ"פֶן"
וְהִיא לִי לְמִצְוָה לְכַתִּיבָה.

הוא שָׁנָח עַד כֹּה
נָע לִי עֲכָשׁוֹ
רָטַט קֵל בְּלִבִּי
שֶׁמִּתְגַּבֵּר לְגִלְגוּל
גְּדוֹל, אָבֶן קְסוּמָה
וְקִלְיָה בּוֹיִזְמִינִית
עֲשׂוּיָה פִּקְעַת נּוֹצוֹת.

הַמִּצֵּפֶן וְהַעֵט הֵם יוֹדְעִים
אֶת הַכְּתָבֶת שֶׁלִּפְנֵי
כֶּךְ הַגִּעְנוּ לְעִיר מוֹלְדִתִּי בְּדִיוֹק בְּזִמְנִי
לְאַמִּירַת "יְדִיד נֶפֶשׁ".

וְהַתְּבַרֵּר לִי לְפִתַּע שְׂאֶבֶן וְעֶבֶד
גַּם הֵם דִּי סְמוּכִים אַחַת לַשָּׁנָה
וְשִׁידִידוֹ וְעֶבְדּוֹ שֶׁל הַמִּצֵּפֶן
אֲנִי מְרַצוֹן.

וְעַל סְפוּרֵי מִכְסֵּה סִפּוֹן
מוֹךְ תָּכַל וַיִּשְׁאָרוּ סִימָנִים
סְפוּגִים, גַּם לִי שְׁחִיָּה תַּחַת
אוֹתָהּ קוֹרֵת שְׁמִימִים וְרִי
שְׂאֵנִי סוּמְכֶת עַל הַמִּצֵּפֶן
עַל הָאֶבֶן הַנֶּעֱצָה שְׁלִי
וְאֶעֱשֶׂה וְאֶשְׁמַע לְקוֹלוֹ
מִצְדִּי פִּי וּפִי שְׁלִי.

אנחנו חיים בתוך רעש גדול, בקצב מואץ, מול רשתות מהבהבות, עורף מידע, הצעות, פיתויים, איומים. קשה לדעת – מה נכון? מה אותנטי? מי אנחנו בתוך זה?

ואולי משום כך, הגליון הזה, שחותם שנה ופותח חדשה, הוא גליון מהורהר. אני מבקשת להצביע בו על ארבעה קולות שיוצרים שלם שיש לו קשר של ממש לכאן והעכשיו שלנו.

1. עופר חן קורא בסיפור 'אכזבה', מסיפורי הראשונים של תומאס מאן, שבו הגיבור אינו מצליח לחיות חיים אותנטיים משום שהוא כל הזמן מודע לחוויה ומסתכל עליה מהצד.

2. ניק קושניר קורא בטקסטים של ברנו שולץ, שבהם הגיבורים משתנים ללא הפסק כדי להוכיח לעצמם שהם חיים, עד אובדן צורה.

3. הפוך מכך או בהמשך לכך הוא מעמיד את הצרכנות הבולימית שמתאר בודריאר, שאין לה סוף ואין מאחוריה סיפוק.

4. אבל כאן ההרהור מחזיר לפתיחת הגליון, אל הקטעים הקצרצרים (תרגם עידן בריר) של ז'וזף טולנטינו מנדרסה. אנחנו עוברים דרך דברים בלי לשהות בהם, הוא כותב. אנחנו מדברים עם אחרים בלי להקשיב להם. הכל נע בדהרה רועשת, אבל אפשר, הוא מציע, לעצור. וזה בשלושה טקסטים בהירים כגביש על הכאן והעכשיו, על הקשבה, על שתיקה, על אפשרות ללמוד בדידות, על מציאת העצמי בתוך כל אלה.

שתהיה שנה טובה.

עמית ישראלי גלעד

רשימות מהתחתית...

7.10 - בעוד פחות משלושה שבועות - בחירות - 4 שנים ארוכות, רעילות, מלאות שכול, כישלון דיכאון - שבר.

כמובן שהשכול והדיכאון "שמורים" לחלק מהציבור, אבל לפחות הרעל, הכישלון, והשבר משותפים לכולם - לכאורה צרת הרבים המאחדת אותנו, וכידוע "כוחנו באחדותנו".

לפני 50 שנה, מלחמת יום כיפור, המדינה היתה במצב דומה אבל אז הוקמה ועדת חקירה ממלכתית, הבחירות נערכו ממש אחריה וראש הממשלה דאז התפטרה. קמנו לאחר שנים מהשבר ונפלנו אליו שוב - עמוק יותר, אפל יותר.

אביה של אשתי, שהלך לעולמו השנה, אמר לי בשעתו, שקשה להרוס בית (מדינת ישראל) שנבנה באוויר...

אבל ייתכן שישראל מצאה את הקריפטונייט שלה...

מיכאל בסר

חוף קפה וכוס ים

*

אי־אפשר להפּרד מהים
הרי הוא כל כך משלם

אי־אפשר לפנות כאלו
יהיה עוד יום, ללכת ללא
תוגה של מים אחרונים

*

בית קפה חנני נדיר באשדוד
הוא נמל הממלא את ספינת
הנשמה כלה, את כל תאי
תאווה וְלא תותר כמיהה
כלל להגעה אל חוף נוסף

גונדולה שיפר, משוררת ומתרגמת ילידת
גרמניה, כותבת שירה בגרמנית ובעברית.
ב־2010 השלימה את עבודת הדוקטורט
שלה על הפואטיקה של ספר תהילים.
פרסמה עד כה חמישה ספרים ביניהם שני
ספרי שירה דו־לשוניים.

*

ואור גנוז, עז פנימי.
צפור שהסכימה להיות
לי לקמץ מעוף לפות
ומלטף, לנר בי תמיד.

גם את הזמנים המדיקים
לכל מקום שאני בו המצפן מכיר.
על כך הוא מודיע וכותב לי:
לאן להגיע בעולם
מתי להגיד מלה, שיר.

הרי הוא מסתים לו באנגלית:
פולט הגה פוצץ – "פן"
ומעל השפתים עפה
המצוה האהובה.

ההוכחה שהוא יכול להיות
לי רק טוב. דודי.
ואני לו. שושנה.
עוד לפני כל תוויה, יציאה
לדרך, זה הוא
חלקי ואנהו, מאות לאות.

ויבנה לי צלע לעט, גזרתו
משבצת לנסגרת כצואר
ברבור ולא אטעה בחוץ
בשעה שקוני קשוב לקולי.

תכנית יוצרת פה בעדינות ומחזרת אחר
קורות חיי המקפלים בתרמיל השקוף
שעל גבי, והיא נושבת בקפסולה הזו
שמתוקה וטעימה לה כמו ימבמבם –
נשמתי.

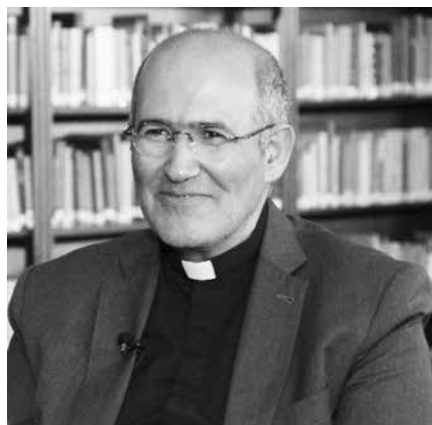
כך אנחנו נאבקים בין כה וכה
קונה דרכי ואני ורדו
שהולכת אתו.

*

ותוך כדי גם מעצבן
הוא שסולל את דרכי
כדי שאוכל ללכת בה
לורד, כבר אמרנו.

הקוצים צמחו כנגד דבקו
כאלו פרח היה מסגל לדחות
את הקרקע שעליו הוא משגשג
קרקע שקבל את הפרח ולא להפך. –
וצורב אותך המצפן, כבדקירת סכין
או כבאש שמאהבת באלמנט זר
ושהמצפן מכון אותו עבירו למזון.

Sonne, שמש. שהיא אכן כדור
של אש, ומצלצלת לי במלה הזו: מזון.
וגרים השלושה אצלי ביחד ב־maison אחד:
המצפן, המזון וה־Sonne, שהיא גם שם
אנחנו מיד זוכרים את המשורר האחד
ומבינים שדרכי היא הדרך מדאורייתא.

צילום: ANTÓNIO0196, Wikimedia Commons

ז'וזה טולנטינו מנדונסה

José Tolentino Mendonça

ז'וזה טולנטינו מנדונסה (נ' 1965) הוא משורר, מסאי ואיש־דת פורטוגלי המשמש כקרדינל בוותיקן. נולד באי מדיירה, ובילדותו חי באנגולה עד לנסיגת פורטוגל ממנה. השלים דוקטורט בתיאולוגיה והחל את דרכו ככומר ומרצה באוניברסיטה הקתולית של פורטוגל. בשנת 2019 מונה לתפקיד קרדינל בידי האפיפיור פרנציסקוס. כיום הוא עומד בראש הדיקסטריה (המחלקה) לתרבות וחינוך של הוותיקן. לצד עבודתו בכנסייה, מנדונסה הוא משורר ומסאי פורה, זוכה פרס פסואה לשנת 2023, שפרסם למעלה מחמישה־עשר ספרים. שירים פרי עטו התפרסמו במסגרת מדור זה בגיליון 444 (אוגוסט–ספטמבר 2025). שלוש הרשימות הקצרות המתפרסמות כאן הופיעו במקור בספר השביל הקטן של השאלות הגדולות – (Quetzal, 2017).

הכאן והעכשיו

אנחנו עוברים דרך דברים מבלי לשהות בהם. אנחנו מדברים עם אחרים מבלי להקשיב להם. אנחנו אוספים מידע שלעולם לא יעלה בידנו להעמיק בו. הכל נע בדהרה רועשת, עזה וחולפת. למעשה, המהירות שבה אנחנו חיים מונעת מאיתנו לחיות. אחת החלופות לכך עשויה להיות הצלה של מערכת היחסים שלנו עם הזמן. בניסיונות, בצעדים קטנים. כעת, כל זה לא יקרה בלי האטה פנימית. דווקא משום שהלחץ להחליט הוא עצום, אנחנו צריכים סוג של איטיות שתגן עלינו מפני סוגים שונים של חיפזון אוטומטי, ממחוות כפיתיות המבוצעות באופן עיוור, ממילים חזרתיות ובנאליות.

דווקא משום שעלינו להתפתח ולגדול, אנחנו צריכים ללמוד מחדש את הכאן והעכשיו של הנוכחות, ללמוד מחדש את השלם, את נטול הרבב, את המרוכז, את הקשוב ואת המאוחד. למרות שאיבדה את מעמדה בחברות המערביות המודרניות, האיטיות מוסיפה להיות אנטידוט לתהליכים של מחיקה ויצירת אכידות. האיטיות חותרת לברוח מגבולות לוח המשחק המרובע; מעזה לחרוג מהפונקציונלי ומהאינסטרומנטלי; בוחרת יותר ויותר לחיות חיים שקטים ושלווים; מתעדת תנועות מזעריות של משמעות ושינויים בטעם על הפרטים הקטנים והמרתקים המאפיינים אותם, את המגעים המגוונים והאינטימיים ביותר.

להתקרב אל השתיקה

אני מאמין שיש דחיפות רבה בכך שנבקר מחדש, בעיניים רעננות, במרחבי השתיקות שלנו ונהפוך אותם למקומות של חילופים, של דיאלוג ושל מפגשים. שתיקה היא אמצעי לבנייה, היא עדשה, היא מנוף. החברות שלנו משקיעות כל כך הרבה בבניית מיומנויות הקשורות לדיבור (ואנחנו עוד צריכים לבחון כיצד חינוך בית-ספרי משרת את הכשרתם של הפרטים בחברה להשתמש ביעילות במילים) וכל כך מעט במיומנויות הקשורות לשתיקה! אנחנו אנאלפביתים גמורים בשתיקה וזו אחת הסיבות לכך שאיננו מוצאים מנוח. השתיקה היא קו מחבר שנוכח בחיינו יותר מכפי שאנחנו מעלים על דעתנו ופורה יותר מכפי שאנו נוטים לחשוב. השתיקה יכולה להפוך לידיעה משותפת של מה שחשוב באמת. אבל בשביל שזה יקרה אנחנו צריכים שמישהו יחנך אותנו לשתיקה, ובמילים אחרות, שמישהו יחנך אותנו לאמנות ההקשבה.

בתרבות של שטף וגודש בלתי פוסקים כמו זו שלנו, הקשבה אמיתית יכולה להיות מוגדרת רק כמתן משמעות חדשה לשתיקה, כצעד ביקורתי לאחור למול הטירוף של המילים והמסרים המבקשים לכלוא אותנו בכל דקה. על כן, אמנות ההקשבה היא תרגיל הכרחי בהתנגדות.

לחצות את הבדידות

התרבות בת-זמננו הפסיקה להכין אותנו לבדידות. ברוב המקרים, מדובר בתהליך למידה שעלינו לעשות על סמך ההתנסויות הממשיות בחיינו או בעקבות השלכותיהן הכאובות, כל זאת בלא ליווי. נראה כאילו הבדידות היא אירוע שהתרחשותו בחוויה האנושית היא בלתי סבירה ולא, כפי שהיא באמת – מרחב מעבר מחויב המציאות ומשותף לכל.

אני זוכר ציטוט של טרומן קפוטה שכתבתי לפני שנים במחברתי: "כולנו בודדים מתחת לשמים עם הדברים שאנחנו אוהבים". ברגעים שונים בחיי חזרתי למשפט זה ואני מרגיש שעדיין לא נתגלתה בפני מלוא האמת הטמונה בו.

אנו שוכחים שבכל יום, גם בחיים מורכבים מבחינה רגשית ופעילים בקדחתנות, הבדידות יכולה לבוא לבקר אותנו. אנחנו לבד כשאנחנו עם עצמנו וכשאנחנו בחברה. היינו לבד כשהיינו ילדים, היינו לבד כשהיינו צעירים סוערים, אנחנו לבד בעשורים של חיינו הבוגרים ונהיה לבד בזקנתנו. חברות ואהבה הן דרכים לחלוק את הבדידות, להפחית מחומרתה, להעניק שלוה או להעשיר את החיים באופן יצירתי, אך השתיקה הבלתי פוסקת של הבדידות תמשיך להישמע גם בתוך מעגל חברים מפואר או בחיקם החם של האוהבים. הבדידות חודרת הכל. לזכור את העובדה הזו פירושו לתת ממד אנושי לבוחן המציאות שלנו.

גם מסיבה זו, שמחתי מאוד למצוא את דבריה הצלולים של הסופרת הברזילאית נְלִידָה פֵינֶוֹן: "הבדידות שחיפשתי לעצמי היא המרחב שבו למדתי טוב מכל למצוא את עצמי".

אהבתי-גוף קרטון תתכלה לאטה

יעל רן, **מבעד לעצב השקוף**, פרדס 2025, 92 עמ'

לייסורי פרידה ולחלומות בלתי ממומשים על חזרתו של האהוב הנוטש. ולא שהשירים בחלק השני של הספר אינם טובים. הם בהחלט מציגים אספקלריה עשירה על טיבם של האהבה, האושר והפגיעות שטומנת בחובה האהבה, ולמרות זאת המשוררת אינה מביאה זוויות ליריות חדשות על הנושא הכינכתב בשירה בפרט ובספרות הכללית בכלל. ואולי גם אני מגזים במבט שקוף למחצה אל העושר שנפל לידי בקריאת ספר זה.

התעוררות

כבר לא תבוא.
אני חלב שהחמיץ,
פגת תוקף
כתשוקתך.

אהבתי-גוף קרטון,
תתכלה לאיטה.

לא הכל אני יכולה

חיה ניסימוב, **המדרגות ברחו מהבית**, ספרי 'עתון' 77' 2026

חיה ניסימוב, ניצולת שואה, היא משוררת שמתרכזת בשיריה בטרגדיה האיזמה שחוותה בימים ההם והשפעתה עליה ועל העולם מסביבה. בספריה האחרונים הזקנה נכנסת לתוך שיריה, דוחקת ביראה ובעדינות את הזיכרונות המרים ולעיתים נמהלת בהם באותו דוק של צער ופספוס. שירי הזקנה והשואה אינם נפרדים במדורים שונים, הם שזורים זה בזה ונאחזים אחד בשני. גם השירים חסרי השמות מחזקים את ההרגשה שהם שכנים טובים.

שיריה של ניסימוב ישירים, נהירים ונגישים כבר מקריאה ראשונה ובדרך כלל מתבססים על דימוי יחיד שהולך לכל אורך השיר. הדימויים הם בית, עץ, יער - אבני היסוד של הילדות. תמיד משהו חסר בהם או שהם מתקוממים על כך או שתוך כדי האנשה הם לוקחים את גורלם בידם, נסים אל העבר על מנת לתקן איזה עוול.

בחלק משירי הזקנה מצאתי דמיון לשיריה של המשוררת היפנית טויו שיבטה האהודה על קוראים רבים בישראל. כמוה גם שיריה של ניסימוב מתגלגלים בתוך בדידות, בתקווה ובאפשרות למצוא משמעות ואופטימיות גם בתוך החלק האחרון של החיים. וכך כותבת ניסימוב:

כשהיאוש מגיע,
אני הולכת
להשקות עציצים,
אחר כך
אני עוזרת לחברה
שעצובה
יותר ממני.

המשוררת יעל רן מתמודדת עם מחלה כרונית בשם פיברומיאליגיה. למי שלא יודע, זאת מחלה שאין לה סימנים חיצוניים ברורים, לרוב היא מאופיינת בעיקר בכאב בשרירים שחוזרים ונשנים לצד עייפות והפרעות שינה. למסתכל מהצד הסובל מהמחלה עשוי להיראות בריא לחלוטין ולכן היא גם נקראת המחלה השקופה.

החלק הראשון של הספר מוקדש להתמודדות של המשוררת עם אלה שאינם מתייחסים אל סבלה באופן הראוי. בביקוריה אצל הרופאים היא מרגישה שהיא לא יותר ממספר שהוקצה לה בכניסתה למרפאה. הרופאים מרכזים את תחלואיה לכדי פרוטוקול קצר ולא מדויק, משבשים את דבריה וכלשונה - מצמצמים את הכאב לשתי שורות ואף מגיעים לאבחנה השגויה שהיא בריאה לחלוטין. בוועדה שקובעת את אחוזי הנכות שהיא זכאית להם פוסקים לה אחוזים שאינם תואמים את המוגבלות שהיא חווה בחיי היום-יום. שיריה זועקים את חוסר הנראות שלה, את חוסר ההכרה בסבלה, את חוסר היכולת של היחידה להתמודד עם מנגנונים גדולים ממנה ועם החשדנות על מידת חומרתה של המחלה. במחזור של שירים קצרים היא מתארת את המזור שהיא מוצאת בקבוצת תמיכה. המשתתפות סובלות גם הן מאותה המחלה אבל הכאב שונה אצל כל אחת מהן וגם ההתמודדות אינה זהה. באחד השירים במחזור הזה היא מגחכת בקולה של אחת המשתתפות נוכח המשפטים מלאי "התוכנה" של קבוצות התמיכה או "עשרת הדיברות" על כך שאי אפשר לחבק את הכאב כי הוא לא חבר.

11

היום היה תורי להיות
גברת ברז
אז פתחתי אותו על
הקרים
וזלגתי כמו גשם.
קדרו פני מאור
בשטף הדברים,
עד שיצרתן בי קשת.

בחלק השני של הספר המשוררת נכנסת אל תוך נבכי האהבה. היא חווה אותה כמרגוע לסבלה, כמאחדת בתחילתה, רוויית תשוקה כשהמשך היא פותחת פצעים ישנים, פוגעת, בורחת, משפילה, לא שוויונית, מתחמקת, זורעת פחד בנפשה. בהופכה לחסרת תוחלת וחסרת עתיד והמשכיות המשוררת ממשיכה לאחוז בבדידותה גם אם רק כדי לחוות שוב את טעם התשוקה שהאפירה בחוסר התאמה. השירים מתייחסים גם לגעגוע,